

Visuomenės sveikata 2006 m. Nr.4 (35)

TURINYS

A.Zaborskis, G. Petronytė, J. Lubienė

Moksleivių nuomonė apie maitinimo paslaugų kokybę, (5-8).

R. Sketerskienė, G. Šurkienė

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pagrindinio ugdymo programos mokinių savijauta ir požiūris į gyvenimą, (9-15).

L. Šinkariova, A. Endriulaitienė

Vyrų ir moterų psichosocialinių darbo charakteristikų ir sveikatos rodiklių palyginimas, (16-22).

B. Pajarskienė, J. Stanislavovienė, R. Jankauskas

Protinį ir fizinį darbą dirbančių Vilniaus gyventojų intensyvūs psichosocialiniai darbo veiksniai, (23-28).

J. Urbelionytė, A. Urbelis

Profesinių ligų struktūra ir dinamika Lietuvoje 1981-1986m., (29-33).

M. Miškinienė

Vilniaus pedagoginio universiteto studentų, kaip vartotojų, žinios ir požiūris į genetiškai modifikuotus maisto produktus, (34-41).

D. Paškevičienė, R. Kiserauskaitė

Kai kurių Lietuvos gyventojų grupių maisto skaidulų vartojimas, (42-47).

A.Deksnytė, R. Aranauskas

Delyro ataka demencija sergančių pacientų išgyvenamumui, (48-53).

A.Beržanskytė, R. Valintėlienė, F. M. Haaijer-Ruskamp,

Gyventojų požiūris į antibiotikų vartojimą Lietuvoje: interviu analizė, (54-58).

A.Zaborskis, G. Petronytė, J. Lubienė

Moksleivių nuomonė apie maitinimo paslaugų kokybę, (5-8).

Santrauka

Vykstant mokyklų valgyklų restruktūrizacijos procesams teikiamų maitinimo paslaugų kokybė yra viena prioritetinių sričių. Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos moksleivių nuomonę apie maitinimo mokyklose paslaugų kokybę, atsižvelgiant į lytį, amžių ir gyvenamąją vietą bei mokyklos valgyklos veiklos statusą. Tyrimas atliktas 2004/2005 mokslo metais.

Naudojant anketas apklausti 5308 devintos ir vienuoliktos klasės moksleiviai iš atsitiktiniu būdu atrinktų 82 bendrojo lavinimo mokyklų bei gimnazijų, esančių 19 šalies savivaldybių. Atlikto Lietuvos moksleivių nuomonės apie maitinimo paslaugų kokybę tyrimo duomenys padės įgyvendinti efektyvesnius maitinimo organizavimo būdus bendrojo lavinimo mokyklose ir užtikrinti aukštesnę teikiamų paslaugų kokybę.

Berniukai, palyginti su mergaitėmis, labiau nepatenkinti maitinimo paslaugų kokybe. Vyresni (11 klasės) moksleiviai rečiau negu jaunesni (9 klasės) susiduria su ilgomis eilėmis, vietų, skirtų pavalgyti, stoka ir nekokybišku personalo aptarnavimu. Nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos 25,6 proc. moksleivių maistą vertino kaip neskanų, 82,2 proc. moksleivių nurodė, kad sočiai nepavalgo, 50,3 proc. tirtųjų skundėsi prasta savijauta. Teikiamų paslaugų kokybė ir prieinamumas daugeliu aspektų privatizuotose maitinimo įstaigose nepagerėjo.

Išvada. Vykstant mokyklų valgyklų restruktūrizacijai ir įgyvendinant efektyvesnius šalies moksleivių maitinimo organizavimo būdus būtina atsižvelgti į nustatytus maitinimo paslaugų kokybės trūkumus.

Raktažodžiai: moksleiviai, maitinimo paslaugų kokybė.

R. Sketerskienė, G. Šurkienė

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pagrindinio ugdymo programos mokinių savijauta ir požiūris į gyvenimą, (9-15).

Santrauka

Šio tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos pagrindinio ugdymo programos mokinių požiūrį į mokyklą, santykius su mokytojais ir mokinių savijautos mokykloje ypatumus. Lietuvos 64 pagrindinėse ir 44 vidurinėse mokyklose buvo apklausti 3852 mokiniai pagal specialiai šiam tyrimui parengtą anoniminį klausimyną. Įvertinus anketas, analizei atrinkti 3744 mokinių (1811 berniukų ir 1933 mergaičių) užpildyti klausimynai. Tyrimas parodė, kad daugelio apklaustų mokinių požiūris į mokyklą yra teigiamas. Neigiamas požiūris į mokyklą būdingesnis berniukams nei mergaitėms, vyresniems mokiniams nei jaunesniems, gyvenantiems mieste nei kaime. Daugelis mokinių (76,5%) teigė, kad mokinių ir mokytojų santykiai geri, tačiau 21,6% respondentų nurodė, jog bijo kelių mokytojų, o 6,7% apklaustųjų teigė, kad mokykloje yra keli mokiniai, kurių jie bijo. Mokiniai, nurodę, kad bijo mokytojų, taip pat nurodė, jog bijo ir mokinių. 40% apklaustųjų mokykloje jaučiasi ramiai, o 5,8% – nuolat jaučia įtampą. 58,1% respondentų savo mokyklos fizinę aplinką vertino kaip gerą.

Raktažodžiai: mokiniai, požiūris, mokyklos aplinka, baimė, savijauta.

L. Šinkariova, A. Endriulaitienė

Vyrų ir moterų psichosocialinių darbo charakteristikų ir sveikatos rodiklių palyginimas, (16-22).

Santrauka

Šiomis dienomis populiarėjant psichosocialinei sveikatos sampratai, teigiama, jog darbuotojo sveikata nemažai priklauso nuo jo socialinės ir organizacinės darbo aplinkos. Todėl šio tyrimo tikslas – nustatyti vyrų ir moterų psichosocialinių darbo charakteristikų ir sveikatos rodiklių skirtumus. Tyrime dalyvavo 200 tiriamųjų iš dviejų skirtingų Kauno įmonių: 90 vyrų ir 110 moterų. Buvo vertinami darbuotojo subjektyviai vertinami nusiskundimai sveikata, depresiškumas, nerimas ir psichosocialinės darbo charakteristikos: darbo turinys, darbo kontrolė – sprendimų laisvė, darbo reikalavimai, darbo nesaugumas, socialinė parama darbe. Tyrime gauti rezultatai – darbo charakteristikų įverčiai socialinėse demografinėse grupėse skiriasi: vyrai turi daugiau sprendimo laisvės darbe, palyginti su moterimis; jaunesnių darbuotojų darbo reikalavimai yra aukštesni, palyginti su vyresniais darbuotojais. Tiriamieji, kurie darbe patiria didelę įtampą, prasčiau vertina savo fizinę sveikatą: širdies skausmus dažniau jaučia vyrai, kurie priklauso didelės darbo įtampos grupei, palyginti su mažos įtampos vyrų grupe; didelės darbo įtampos moterų grupėje dažnesni nusiskundimai galvos skausmais nei mažos darbo įtampos moterų grupėje. Respondentai, kurie darbe patiria didelę įtampą, prasčiau vertina savo emocinę sveikatą: tiriamiesiems, patiriantiems didelę darbo įtampą, būdingas aukštesnis nerimo lygmuo, palyginti su patiriančiais mažą darbo įtampą. Vyrų, kurių darbe yra keliami maži reikalavimai ir suteikiama maža sprendimų laisvė (pasyvūs darbai), depresiškumo įvertis yra didesnis, palyginti su aktyvius darbus dirbančiais vyrais, tačiau pastariesiems būdingas didesnis nerimas.

Raktažodžiai: psichosocialinės darbo charakteristikos, fizinė sveikata, psichikos sveikata, darbuotojai.

B. Pajarskienė, J. Stanislavovienė, R. Jankauskas

Protinį ir fizinį darbą dirbančių Vilniaus gyventojų intensyvūs psichosocialiniai darbo veiksniai, (23-28).

Santrauka

Straipsnyje pateikiami Vilniaus mieste atlikto tyrimo, kurio tikslas buvo įvertinti protinį ir fizinį darbą dirbančių darbuotojų psichosocialinių darbo veiksmų intensyvumą, duomenys. Tyrime dalyvavo 1412 atsitiktinai atrinktų savanorių. Analizavome 704 protinį ir 708 fizinį darbą dirbančių darbuotojų duomenis. Anonimine anketa, kuri parengta pagal Suomijos darbo medicinos instituto streso darbe klausimyną, registravome 36 psichosocialinių darbo veiksmų intensyvumą. Veiksmų intensyvumą vertinome nuo 1 (veiksnyvis visai neveikia ar niekada neveikia) iki 5 (veiksnyvis labai veikia ar nuolat veikia). Intensyviems veiksmams šiame tyrime priskirti tie psichosocialiniai darbo veiksniai, kurių intensyvumas >3.

Statistinė duomenų analizė atlikta EPI INFO, 2002. Apskaičiuoti psichosocialinių darbo veiksmų intensyvumo vidurkiai ir Pearsono koreliacijos koeficientai. Tyrimu nustatyta, kad intensyviausi Vilniaus miesto darbuotojų psichosocialiniai veiksniai yra karjeros stagnacija, užduoties/veiksmo pasikartojimas, neadekvatus atlygis, skubėjimas, susižeidimo rizika ir atsakomybė už materialines vertybes. Nustatėme, kad protinį darbą dirbantys darbuotojai dažniau patiria nervinę įtampą, jiems dažniau tenka atlikti kelias užduotis tuo pat metu, fizinį darbą dirbantys dažniau patiria fizinę įtampą, dažniau kartojasi ta pati užduotis ar veiksmas, atlygis neadekvatus atliekamam darbui. Taip pat nustatėme, kad fizinį darbą dirbančios moterys dažniau darbe priverstinai skuba, jų galimybės siekti karjeros mažesnės, palyginti su protinį darbą dir-

bančiomis moterimis ir fizinį darbą dirbančiais vyrais. Vyrų, kurie dirba fizinį darbą, susižeidimo rizika ir atsakomybė už materialines vertybes dažnesnė lyginant su protinį darbą dirbančiais vyrais.

Raktažodžiai: psichosocialiniai darbo veiksniai, intensyvumas, protinis darbas, fizinis darbas.

J. Urbelionytė, A. Urbelis

Profesinių ligų struktūra ir dinamika Lietuvoje 1981-1986m., (29-33).

Santrauka

Darbo tikslas – išnagrinėti profesinių ligų paplitimą, struktūrą ir dinamiką Lietuvoje 1981–1986 m., įvertinti pasiskirstymą pagal ekonominės veiklos sritis, profesijas, lytį, darbo stažą, kenksmingus darbo veiksnius, profesinių ligų formą ir rūšį. Darbui panaudotos 1981–1986 m. SAM Sanitarinės / epideminės valdybos ataskaitos, kuriose užregistruoti 844 profesinių ligų atvejai. Profesinio sergamumo rodiklis 1981–1986 m. buvo 9,18 atvejo 100 000 dirbančiųjų. Dažniausia profesinė liga buvo vibracinė liga (36,37%), ausies ligos sudarė 23,1%, odos ir poodžio ligos – 12,68% viso profesinio sergamumo. Užregistruota 619 (73,3%) vyrų profesinių ligų atvejų, moterų – 225 (26,7%) atvejai. Žemės ūkio ir miškininkystės darbuotojams užregistruota 44,55%, apdirbamosios gamybos – 31,4%, statybų – 9,36%, žuvininkystės – 4,38% viso profesinio sergamumo. Vairuotojams ir kilnojamųjų įrengimų operatoriams diagnozuota 48,58%, amatininkams ir panašių profesijų darbuotojams – 16,94%, metalo apdirbimo įmonių darbuotojams – 13,27%, sveikatos priežiūros specialistams – 4,86%, gamybos ir statybos – 4,62% visų profesinių ligų. 61,14% profesinių ligų sukėlė fizikiniai, 19,31% – cheminiai, 7,94% – įtampos, 5,92% – biologiniai veiksniai, 5,69% – dulkės. 10,07% profesinių ligų sudarė ūmūs susirgimai, 89,93% – lėtiniai. 5,57% visų profesinių ligų sudarė apsinuodijimai, iš kurių 72,34% buvo ūmūs.

Raktažodžiai: profesinės ligos, struktūra, dinamika, Lietuva, vibracinė liga.

M. Miškinienė

Vilniaus pedagoginio universiteto studentų, kaip vartotojų, žinios ir požiūris į genetiškai modifikuotus maisto produktus, (34-41).

Santrauka

Genetiškai modifikuoti maisto produktai – daug diskusijų kelianti tema. Vartotojas šioje diskusijoje nelieka nuošalyje, kadangi tai tiesiogiai susiję su jo sveikata ir gyvenimo kokybe. Vartotojų švietimas genetiškai modifikuotų maisto produktų klausimu tampa vis aktualesnė problema. Mūsų tyrimo tikslas – išanalizuoti VPU studentų, kaip vartotojų, žinias ir požiūrį į genetiškai modifikuotus maisto produktus kognityviniu bei nuostatų aspektu, nustatyti tam įtakos turinčius veiksnius. Tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai turi per mažai žinių šia tema, o jų nuostatos genetiškai modifikuotų maisto produktų atžvilgiu dažniausiai yra neigiamos. Specialybė ir informacijos šaltinis yra veiksniai, turintys įtakos respondentų žinioms bei nuostatoms dėl genetiškai modifikuotų maisto produktų. Daugiausiai informacijos šia tema turi biologijos studentai. Tyrimas parodė, kad radijas daugiau nei kiti informacijos šaltiniai formuoja teigiama požiūrį į genetiškai modifikuotus maisto produktus.

Raktažodžiai: genetiškai modifikuoti maisto produktai, universitetas, studentai, žinios apie genetiškai modifikuotus maisto produktus, žinių šaltiniai.

D. Paškevičienė, R. Kiserauskaitė

Kai kurių Lietuvos gyventojų grupių maisto skaidulų vartojimas, (42-47).

Santrauka

Maisto skaidulos yra svarbus maisto ingredientas. Pastaruoju metu atliekama daug mokslinių tyrimų aiškinantis fiziologinį maisto skaidulų poveikį žmogui, ieškant optimalių galimybių ir variantų, kaip stiprinti žmogaus organizmą, skleisti ir tobulinti įvairių gyventojų sluoksnių racionalios mitybos įpročius. Labai svarbus klausimas yra maisto skaidulų vartojimas ir jų normos mitybos racione. Tokio pobūdžio tyrimų pasaulio mokslinėje literatūroje paskelbta nemažai. Lietuvos mitybos specialistai taip pat yra atlikę maisto skaidulų kiekio nustatymo augaliniuose produktuose, reikšmės sveikatai ir jų vartojimo mityboje tyrimų [1, 2, 3]. Šiame straipsnyje skelbiami duomenys apie maisto skaidulų vartojimą kai kuriose Lietuvos gyventojų grupėse: duonos pramonės darbuotojų, 14–16 metų moksleivių ir specializuotoje kariams skirtoje maitinimo įstaigoje. Duonos pramonės darbuotojų mitybos racione vidutinis maisto skaidulų kiekis 21,5 g, o 1000 kcal maisto energinės vertės teko 8,7 g. Moksleivių mergaičių mitybos racione vidutinis maisto skaidulų kiekis – 18,2 g, 1000 kcal/10,8 g, o berniukų mitybos racione – 25,4 g, 1000 kcal/9,2 g maisto skaidulų. Paskutinis tyrimas tiesiogiai neatspindi maisto skaidulų kiekio kariūnų mitybos racione, tačiau suteikia informacijos apie maisto skaidulas Generolo Jono Žemaičio karo akademijos valgyklos meniu normalaus ir padidinto fizinio krūvio savaitėmis. Normalaus krūvio savaitę maisto skaidulos sudarė 43,5 g, 1000 kcal teko 10,3 g; padidinto krūvio savaitę – 55,5 g, 1000 kcal – 11 g. Pagrindiniai skaidulinių medžiagų šaltiniai – grūdiniai produktai (duonos ir pyrago gaminiai, įvairios kruopų košės) ir daržovės bei vaisiai.

Raktažodžiai: maisto skaidulos (skaidulinės maisto medžiagos), maisto skaidulų šaltiniai, mitybos racionas, duonos pramonės darbuotojų mityba, moksleivių mityba.

A. Deksnytė, R. Aranauskas

Delyro ataka demencija sergančių pacientų išgyvenamumui, (48-53).

Santrauka

Tyrimo objektas. Nustatyta, kad delyras yra reikšmingas ir nepriklausomas mirtingumo per metus po gydymosi ligoninėje prognostinis faktorius. Tačiau iki šiol nėra patvirtintas šis delyro efektas tarp dementiškų žmonių. Šios studijos tikslas – nustatyti, ar delyras daro įtaką dementiškų asmenų išgyvenamumui per metus po gydymosi ligoninėje, taip pat išskirti ir įvertinti kitus veiksnius, turinčius įtakos dementiškų asmenų išgyvenamumui per metus.

Metodai. Retrospektyvusis tyrimas, kuriame dalyvavo dementiški 65 metų ir vyresni pacientai, atliktas psichiatrijos stacionare. 203 pacientai sirgo delyru, o 80 pacientų turėjo kitų psichikos sutrikimų. Įvertinta sociodemografinių veiksnių, delyro, depresijos, klijedesių, piktnaudžiavimo alkoholiu ir komorbidiškumo įtaka išgyvenamumui. Mirtingumas per 12 mėnesių nuo patekimo į studiją buvo analizuotas vienvariantės ir daugiavariantės Cox'o regresinės analizės būdu.

Rezultatai. Delyro įtaka mirtingumui per metus ryški – nekoreguota rizikos funkcija (RF) (angl. Hazard ratio) buvo 2,47 (95% pasikliautinis intervalas (PI), 1,39–4,37). Atlikus daugiavariantę analizę RF sumažėjo, tačiau liko statistiškai reikšmingas – 1,89 (95% PI, 1,01–3,53). Taip pat išgyvenamumui per metus įtakos turėjo praeityje buvęs piktnaudžiavimas alkoholiu – nekoreguota RF buvo 1,81 (95% PI, 1,08–3,03), tačiau ši įtaka buvo prarasta įtraukus kitus kintamuosius. Ryškiausia įtaka mirtingumui turėjo lytis: ne tik delyrinį vyrų mirtingumas buvo didesnis už dely-

rinių moterų mirtingumą, bet ir nedelyrinių vyrų už delyrinių moterų mirtingumą. Atlikus daugiavariantę analizę delyro grupėje išryškėjo dar ir depresijos, išsivysčiusios prieš prasidedant demencijai, įtaka mirtingumui per 12 mėnesių.

Išvados. Delyras yra reikšmingas ir nepriklausomas dementiškų moterų mirtingumo per metus po gydymosi psichiatrijos ligoninėje prognostinis faktorius. Depresija, išsivysčiusi prieš prasidedant demencijai, gali būti laikoma daliniu delyrinių pacientų mirtingumo per metus prognostiniu veiksniu.

Raktažodžiai: delyras, demencija, depresija, mirtingumas, išgyvenamumas.

A. Beržanskytė, R. Valintėlienė, F. M. Haaijer-Ruskamp,

Gyventojų požiūris į antibiotikų vartojimą Lietuvoje: interviu analizė, (54-58).

Santrauka

Savigyda yra viena pagrindinių mikroorganizmų atsparumo antibiotikams priežasčių. Atlikus daugiacentrį tyrimą 19 Europos šalių, Lietuvoje nustatytas didžiausias savigydos antibiotikais lygis (22% visų respondentų). Ją paminėjo apie pusė visų apklaustųjų, kurie buvo vartoję antibiotikų per pastaruosius 12 mėn. Šių interviu tikslas buvo apibūdinti gyventojų požiūrį ir elgseną vartojant antibiotikus bei savigydos grupės ypatumus.

Metodai. Savoriai buvo atrinkti iš pirmo 746 respondentų tyrimo ir suskirstyti į dvi palyginamąsias grupes – savigydos ir kontrolinę. Asmeniškai apklausti 103 žmonės, siekiant įvertinti požiūrį į antibiotikus ir jų vartojimą, elgseną sergant ir t. t.

Rezultatai. Apie pusė apklaustųjų (46,6%) teigė, jog antibiotikai naikina bakterijas. Tačiau taipogi buvo minimas ir jų gebėjimas išgydyti infekcijas, sunaikinti virusus, priešuždegiminius, antipiretinis ir analgetinis poveikis. Kaip vienas pagrindinių pavojų, kuriuos gali sukelti antibiotikų vartojimas, buvo minimos alerginės reakcijos – 26,2%.

Nors respondentai nebuvo linkę antibiotikais gydyti lengvų susirgimų, bet savigydos atvejų dažnėjo, daugėjant simptomų ar jiems stiprėjant.

Apskritai respondentai išreiškė nuomonę, jog verčiau nevartotų antibiotikų ir remtųsi gydytojo patarimu dėl jų reikalingumo.

Antibiotikų likučiai namuose, įsigijimas vaistinėje be recepto ar iš draugų bei šeimos narių – šaltiniai, kurie minėti kaip galimas būdas gauti antibiotikų be recepto, dažniau savigydos grupėje ($p < 0,05$).

Savigyda antibiotikais tiriamieji vertino kaip daug patogesnę gydymosi būdą.

Išvados. Lietuvoje vis dar paplitęs tradiciškai neretai klaidingas suvokimas apie antibiotikų poveikį. Trūksta bendrų žinių apie bakterines ir virusines infekcijas ir antibiotikų poveikį tik bakterijoms. Akivaizdu, jog savigydos kontrolei nepakanka užtikrinti pardavimą tik pagal receptus. Turi būti pakeistas žmonių požiūris, organizuojamas tinkamas visuomenės švietimo darbas.

Raktažodžiai: antibiotikai, savigyda, požiūris, elgsena.